

การมีส่วนร่วมการจัดการข่าวปลอมของเครือข่ายชุมชนศึกษากรณี เครือข่ายเฝ้าระวังข่าวปลอมชีวิตวิถีใหม่ (New Normal)

The Participation of Fake News Within Community Organizations A Case Study of Fake News Monitoring in New Normal World

นรภัทร ปลื้มวงศ์¹ และ ชูลีรัตน์ เจริญพร²

Norraphat Plumewong¹ and Chuleerat Charoenporn²

^{1,2}วิทยาลัยนวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต

^{1,2} Collage of Social Innovation, Rangsit University, Thailand

E-mail: ¹Plumewong@gmail.com

Received February 12, 2022; Revised March 20, 2023; Accepted March 21, 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของเครือข่ายเฝ้าระวังข่าวปลอม ชีวิตวิถีใหม่ (New Normal) และ 2) แนวทางการจัดการข่าวปลอม (Fake news) เป็นงานวิจัยเชิงศึกษาข้อมูลจากเอกสาร การลงพื้นที่ และการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่เกี่ยวข้อง จำนวน 5 คน ประกอบด้วย ประธานเครือข่ายเฝ้าระวังข่าวปลอม ชีวิตวิถีใหม่ (News Normal) ผู้ดำเนินรายการคุยถึงแก่น ช่อง NBT2HD เจ้าพนักงานประชาสัมพันธ์ กรมประชาสัมพันธ์ รองผู้กำกับ กองบังคับการปราบปรามการกระทำความผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเทคโนโลยี และตัวแทนศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมประเทศไทย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีวิเคราะห์เชิงเนื้อหาพร้อมกับการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัยพบว่า 1) การวางรากฐานอย่างชัดเจนในการบริหารจัดการเครือข่ายๆ เพื่อให้เกิดความมั่นคง โดยการสร้างความรู้ ความเข้าใจ ให้สมาชิกภายในกลุ่มมีส่วนร่วมในการจัดการข่าวปลอม โดยใช้วิธีการสร้างการรับรู้ การมีส่วนร่วม การรู้เท่าทัน การตรวจสอบ วิเคราะห์ แยกแยะ ให้สมาชิกได้เข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ความเป็นไปเป็นมาของกระบวนการจัดการข่าวปลอม รับรู้วิธีการตรวจสอบที่ถูกต้องเกี่ยวกับการจัดการข่าวปลอมที่จะเกิดขึ้น มีการกำหนดแนวทางในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันภายในกลุ่มทำให้การบริหารจัดการของกลุ่มเกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน 2) กระบวนการในการจัดการข่าวปลอมจำเป็นต้องอาศัยการดำเนินงานร่วมกันของเครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ

ดำเนินการทั้งมาตรการเชิงรับและเชิงรุก ประกอบด้วย 4 ด้านหลัก คือ 1. การสร้างความร่วมมือ 2. การตรวจสอบ 3. การส่งเสริมความรู้ 4. การบังคับใช้กฎหมาย

คำสำคัญ : เครือข่ายชุมชน; ข่าวปลอม; การมีส่วนร่วม

Abstract

In general, the research objectives are: 1. To study participation in Anti Fake News Center: AFNC in ear of the New normal 2. Strategies for managing fake news by study from the paper, on-site survey and in-depth interviews with 5 confederate peoples. Which consist of the moderators from “kui teung khan” or known as Khuy Thung Kaen, Public relation officer from the public relations department, Deputy superintendent from TCSD and representative from Anti fake news center: AFNC by using Semi-structured interview as a research instruments and content analysis for analyze an information from related literature and studies. Surprisingly, the research found that. 1. clearly lay the foundation for connection management in order to gain stability by knowledge and perception for member within organization of ANFC by creating perception and participants about media literacy for analyzing. To define the guidelines in order to run the business in group. 2. Strategies for managing fake news are imperative to work with the fake news management’s connection which operates by proactive and passive strategies comprises partnership, inspection, education and law enforcement.

Keywords: Community Network; Fake News; Participation

บทนำ

ในยุคที่โทรศัพท์มือถือ หรือสมาร์ตโฟนกลายเป็นความต้องการที่สำคัญอีก 1 ปัจจัยทุกเพศทุกวัย ทั้งหลายต่างก็มีพกติดตัว การเข้าถึงอินเทอร์เน็ตจึงได้กลายเป็นเรื่องปกติทั่วไปของสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็น การเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตบนมือถือ หรือผ่านอินเทอร์เน็ตบ้านก็ตาม จึงทำให้ทุกเพศทุกวัยมีโอกาที่จะ เป็นได้ทั้งผู้รับข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ และผู้ผลิตเนื้อหา รวมถึงอาจเพียงแค่เขียนแล้วโพสต์ หรือรับข้อมูล ข่าวสารมา แล้วแชร์ต่อออกไป ซึ่งข้อมูลข่าวสาร และเนื้อหาต่าง ๆ มีทั้งที่เป็นประโยชน์ เป็นความรู้ และข้อเท็จจริงต่าง ๆ แต่ก็มีจำนวนไม่น้อยที่เป็นเพียงแค่ว่าความคิดเห็นส่วนตัว เป็นการโน้มน้าวชักจูง โฆษณาชวนเชื่อ เนื้อหาที่มุ่งโจมตีฝ่ายตรงข้าม เนื้อหาที่กระตุ้นให้เกิดความแตกแยก ความเข้าใจผิดต่าง ๆ

โดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะเจาะจง หรือหวังผลในหลาย ๆ เรื่องก็ตาม (ชนัญสรุ อรณพ ฌ อยุธยา และคณะ, 2563)

ปัจจุบันสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) ได้เข้ามามีอิทธิพลในการกำหนดความรู้ของผู้คนในสังคมมากขึ้น ส่งผลกระทบต่อความเข้าใจของประชาชนทั้งด้านสุขภาพ และชีวิต ซึ่งมีทั้งด้านบวกที่เป็นประโยชน์ในแง่ที่ทำให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้กว้างขวางรวดเร็วกว่าเดิม ขณะเดียวกันก็มีด้านลบด้วยเช่นกัน และที่เป็นปัญหาของสังคมในขณะนี้ก็คือ การเผยแพร่ข่าวปลอม (Fake News) แพร่ระบาดมากขึ้น ซึ่งสถานการณ์การแพร่ระบาดของข่าวปลอม (Fake News) ได้ส่งผลต่อสังคมในระดับต่าง ๆ หลายหลายมิติ เช่น เรื่องสุขภาพ มีการเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับสุขภาพที่ไม่เป็นความจริงและอาจส่งผลเสียต่อผู้ที่ได้รับข่าวสารนั้นหรือข่าวที่สร้างความแตกแยกทำให้คนเข้าใจผิดในแง่การทำงานของหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ก่อให้เกิดความเกลียดชังและความเสียหายต่อการทำงานของภาครัฐและธุรกิจการค้า การลงทุนของภาคเอกชน รวมถึงการสร้างข่าวและเผยแพร่ข่าวที่เป็นเท็จให้เกิดความเข้าใจผิดต่อบุคคลในวงการต่าง ๆ (จันทิมา เขียวแก้ว และคณะ, 2560) นอกจากนี้จะสร้างความเสียหายต่อชื่อเสียงของบุคคลนั้นแล้วยังเป็นการละเมิดสิทธิของผู้ที่ตกเป็นข่าวด้วยหน่วยงานภาครัฐโดยกระทรวงมหาดไทย และส่วนราชการต่าง ๆ ให้ความสำคัญกับการต่อต้านข่าวลวง ข่าวปลอม (Fake News) เนื่องจากเป็นข้อมูลลวงที่ปล่อยในสื่อสังคมออนไลน์ และทำให้ประชาชนเกิดความเข้าใจผิด นอกจากนี้ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม (DES) มีนโยบายตั้งศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม หรือ Fake News ขึ้นเมื่อเดือนตุลาคม 2562 เพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบและกลั่นกรองข้อมูลให้ประชาชน ซึ่งต้องได้รับความร่วมมือจากภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคม (มานิช ชุ่มเมืองปัก, 2560) ดังนั้นเครือข่ายเฝ้าระวังข่าวปลอมชีวิตวิถีใหม่ (New Normal) นับว่าเป็นเครือข่ายภาคประชาชนที่เข้มแข็งมีความใกล้ชิดกับประชาชนในระดับหมู่บ้านและชุมชน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้ ความเข้าใจ รู้เท่าทันสื่อ ในการรับมือและสกัดกั้นปัญหาการแพร่ระบาดของข่าวปลอม (Fake News) ได้อย่างมีประสิทธิภาพและทันทั่วทั้งมากขึ้น (กรมประชาสัมพันธ์, 2562) จากการศึกษาพบว่า นอกจากหน่วยงานภาครัฐจะมีส่วนในการส่งเสริมการป้องกันข่าวปลอม ควรให้อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน หรือ อสม. ซึ่งเป็นเครือข่ายของภาคประชาชนที่มีจำนวนมากที่สุดปัจจุบันมีอยู่ประมาณ 1,040,000 คน กระจายครอบคลุมทุกหมู่บ้านและชุมชนทั่วประเทศและเป็นบุคคลที่มีความใกล้ชิดกับชาวบ้านในชุมชน รวมทั้งได้รับการยอมรับและมีคำขวัญในการทำงาน คือ แก้วข้าวร้าย กระจายข่าวดี ชี้นำบริการ ประสานสาธารณสุขเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการข่าวปลอมในส่วนของภาคประชาชน (ชนัญสรุ อรณพ ฌ อยุธยา และคณะ, 2562)

ดังนั้นจากการมีส่วนร่วมการจัดการข่าวปลอมของเครือข่ายชุมชน ศึกษากรณี เครือข่ายเฝ้าระวังข่าวปลอมชีวิตวิถีใหม่ (New Normal) ซึ่งได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างเครือข่ายใหม่ของกรมประชาสัมพันธ์ และสามารถเข้าถึงประชาชนได้มากยิ่งขึ้น และสามารถแยกแยะพิจารณาได้รู้ถึงผลกระทบ

ของข่าวปลอม (Fake News) อันมีต่อตัวเอง ชุมชน ประเทศชาติ มีความตระหนักถึงความจำเป็นที่จะช่วยสกัดกั้นแพร่กระจายข่าวปลอม (Fake News) เพื่อให้เกิดการรู้เท่าทัน ไม่ให้ตกเป็นเหยื่อข่าวปลอม (Fake News) เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาประเทศต่อไป

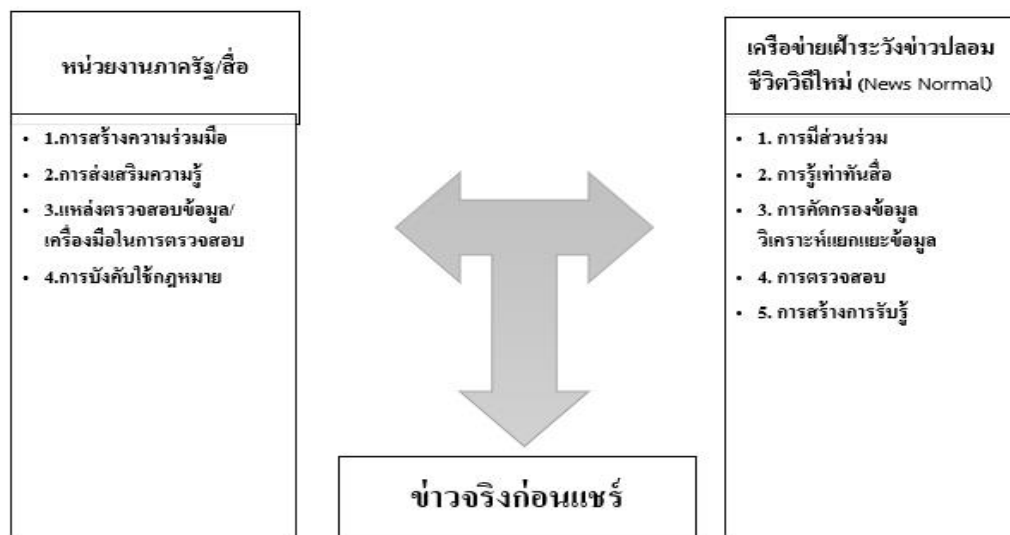
วัตถุประสงค์งานวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของเครือข่ายเผยแพร่ข่าวปลอม ชีวิตวิถีใหม่ (New Normal)
2. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการข่าวปลอม (Fake news)

สมมติฐานการวิจัย

กระบวนการมีส่วนร่วมของเครือข่ายเผยแพร่ข่าวปลอม ชีวิตวิถีใหม่ (New Normal) มีความสำคัญต่อการจัดการข่าวปลอม (Fake news) และสอดคล้องกับปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชน

กรอบแนวคิดของการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีวิจัยโดยการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยทำการศึกษาการมีส่วนร่วมการจัดการข่าวปลอมของเครือข่ายชุมชน ประชากรกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา ผู้วิจัยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญในการวิจัยด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยพิจารณาจากการตัดสินใจ

ของผู้วิจัยเอง โดยลักษณะของกลุ่มที่เลือกเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย จำนวน 5 คน ประธานเครือข่ายเฝ้าระวังข่าวปลอม ชีวิตวิถีใหม่ (News Normal) ผู้ดำเนินรายการคุยถึงแก่น ช่อง NBT2HD เจ้าพนักงานประชาสัมพันธ์ กรมประชาสัมพันธ์ รองผู้กำกับ กองบังคับการปราบปรามการกระทำความผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเทคโนโลยี และตัวแทนศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมประเทศไทย โดยมีเกณฑ์คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การเห็นความสำคัญและตระหนักในปัญหาข่าวปลอม โครงสร้างการบริหารเครือข่ายการทำงานเครือข่ายและการมีส่วนร่วม การเรียนรู้จากการปฏิบัติ การมีส่วนร่วมในการจัดการข่าวปลอม ที่มีคุณสมบัติข้อใดข้อหนึ่งต่อไปนี้เป็นอย่างน้อย คือ 1) มีตำแหน่งเป็นผู้บริหารสูงสุดขององค์กร 2) เป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในการเรื่องการจัดการข่าวปลอม 3) เป็นผู้เกี่ยวข้องและมีประสบการณ์ในการจัดการข่าวปลอม การเก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ การค้นคว้าเก็บรวบรวมข้อมูลด้านเอกสาร การค้นคว้าข้อมูลทุติยภูมิ และการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับกลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ทำการสัมภาษณ์ไม่เป็นทางการแบบเจาะลึก ด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะจงรายบุคคล (Individual Depth Interview) โดยกำหนดคำถามออกเป็น แต่ละประเด็นให้ครอบคลุม และสอดคล้องกับเรื่องที่ทำการศึกษา เพื่อให้สามารถเข้าถึงข้อมูลเชิงประจักษ์อย่างทั่วถึง สำหรับแบบสัมภาษณ์ซึ่งเป็นเครื่องมือใช้ในการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยทดสอบคุณภาพของแบบสัมภาษณ์ 2 ส่วน คือ ความเที่ยงตรงของแบบสัมภาษณ์ (Validity) โดยแบบสัมภาษณ์ที่สร้างเสร็จแล้วไปเสนออาจารย์ที่ปรึกษา รวมทั้งผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน เพื่อขอคำแนะนำ และทำการปรับปรุงแก้ไขจนมั่นใจว่าแบบสัมภาษณ์ ที่สร้างขึ้น มีเนื้อหาเที่ยงตรงและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย และความน่าเชื่อถือของแบบสัมภาษณ์ (Reliability) ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ไปทดลองใช้กับกลุ่มทดลอง และทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล โดยระยะเวลา ในการเก็บรวบรวมข้อมูลอยู่ระหว่างเดือนมกราคม ถึง เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2564 เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูล จากการสัมภาษณ์เสร็จแล้ว นำข้อมูลที่ได้กลับไปให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญยืนยันความถูกต้องเมื่อเป็นข้อมูลที่ได้ ให้สัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้มาทำการจัดเรียง และจำแนกตามประเด็นคำถามที่ศึกษา และนำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล โดยใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) สรุปสาระที่เกี่ยวข้องกับ เรื่องที่ศึกษาจริงและทำการวิจัยเอกสาร วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีวิเคราะห์เชิงเนื้อหาทำการสังเคราะห์ข้อมูลและนำมาเขียนบรรยายเชิงพรรณนา (บุษกร เชี่ยวจินตาทานต์, 2561)

ผลการวิจัย

การศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมการจัดการข่าวปลอมของเครือข่ายชุมชน ศึกษากรณี เครือข่ายเฝ้าระวังข่าวปลอมชีวิตวิถีใหม่ (New Normal) สรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของเครือข่ายเผ่าะวังข้าวปลอม ชีวิตวิถีใหม่ (New Normal) โดยเริ่มจากการก่อรูปของ “เครือข่ายเผ่าะวังข้าวปลอมชีวิตวิถีใหม่ (New Normal)” เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ.2562 เริ่มจากการรวมตัวกันของตัวแทนอาสาสมัครสาธารณสุขแห่งประเทศไทย (อสม.) ที่มีความต้องการที่จะช่วยกันสกัดกั้นข้าวปลอม ตามสโลแกน “ แก้วข้าวร้าย กระจายข้าวดี” โดยได้รับการสนับสนุนจากสำนักพัฒนาการประชาสัมพันธ์ กรมประชาสัมพันธ์ในการให้ความรู้ และความเข้าใจ บทบาทหน้าที่ความสำคัญต่อการจัดการปัญหาข้าวปลอม และดำเนินการสร้างความร่วมมือระหว่างกลุ่มเครือข่ายเผ่าะวังข้าวปลอมชีวิตวิถีใหม่ (New Normal) และหน่วยงานภาครัฐในการต่อยอดความรู้สู่ครอบครัว ชุมชน สังคม ในลักษณะการตั้งสมาชิกกลุ่มไลน์ ในการบริหารจัดการเครือข่าย เป็นกลุ่มเครือข่ายที่จัดตั้งมาโดยมีข้อกำหนดชัดเจนในการจัดการข้าวปลอม ซึ่งมีสมาชิกที่เป็นตัวแทนชุมชน มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างชัดเจนโดยแยกเป็น 5 ฝ่าย ประกอบด้วย

1. ฝ่ายอำนวยการ ทำหน้าที่ดูแลความเรียบร้อยภายในกลุ่มไลน์ และสนับสนุนงานที่เกี่ยวข้องกับการบริหารข้อมูลข่าวสาร
2. ฝ่ายประสานงาน ทำหน้าที่ติดต่อประสานงานที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มทั้งภายใน และภายนอกให้เกิดความเรียบร้อย
3. ฝ่ายตรวจสอบข้อมูล ทำหน้าที่รวบรวม ตรวจสอบ และยืนยันข้อมูลที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มไลน์
4. ฝ่ายเผยแพร่ข้อมูล ทำหน้าที่ส่งต่อข้อมูลที่ผ่านการตรวจสอบ ให้กับสมาชิกทั้งภายในและภายนอกกลุ่มไลน์
5. ที่ปรึกษาทำหน้าที่ให้คำปรึกษาด้านวิชาการ กฎหมาย และสนับสนุนข้อมูลเพิ่มเติมหากสมาชิกภายในกลุ่มร้องขอ กล่าวโดยสรุป ในบริหารจัดการของกลุ่ม “เครือข่ายเผ่าะวังข้าวปลอม ชีวิตวิถีใหม่ (New Normal)” ได้มีการบริหารจัดการในทุก ๆ เรื่องได้อย่างเป็นระบบ มีการบริหารจัดการที่ดีมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นประสบการณ์ใหม่ของสมาชิกที่ต้องรับผิดชอบ โดยในงานแต่ละด้านนั้นสมาชิกทุกท่านได้รับความไว้วางใจในการบริหารจัดการกลุ่มอย่างมาก ทำให้ได้รับการยอมรับ และประสบความสำเร็จ อย่างยิ่ง

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่ามีการกำหนดแนวทางการจัดการข้าวปลอม (Fake news) กรอบวิธีการในการดำเนินกิจกรรมของเครือข่ายให้ประสบความสำเร็จ โดยเริ่มจากการมีส่วนร่วม คือการรวมกลุ่มของสมาชิกที่มีแนวคิดเหมือนกัน เพื่อสร้างเครือข่าย ร่วมกันคิด ร่วมกันค้นหาแนวทางในการสร้างกระบวนการรับรู้และกระบวนการมีส่วนร่วมในกลุ่ม ให้สมาชิกภายในกลุ่มได้มีส่วนร่วมในการออกแบบโครงสร้าง กระบวนการดำเนินกิจกรรม ด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การทำกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง การจัดประชุมพูดคุยแลกเปลี่ยนวิธีการขยายผลต่อสมาชิกเครือข่าย เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีแกนนำที่ถูกคัดเลือกในการเรียนรู้กระบวนการจัดการข้าวปลอม และนำความรู้ ข้อมูลที่ได้ ขยายผลต่อ

สมาชิกเครือข่ายทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และสร้างการรับรู้ให้กับสมาชิก และสามารถส่งต่อให้คนในครอบครัว ชุมชน และสังคม ได้รับรู้และตระหนักถึงผลกระทบและปัญหาที่จะเกิดขึ้นของข่าวปลอมได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น การรู้เท่าทันสื่อ คือ สมาชิกเครือข่ายมีการสื่อสารร่วมกันภายในกลุ่มโดยได้นำความรู้ความเข้าใจจากการเข้าร่วมอบรมพัฒนากับหน่วยงานภาครัฐมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมกันวิเคราะห์ วิจัยข้อมูล และแสดงความคิดเห็นในประเด็นต่าง ๆ อย่างเป็นอิสระ ซึ่งอาจสรุปได้ว่ากระบวนการเรียนรู้เท่าทันสื่อ ของเครือข่ายเกิดการพัฒนา และก้าวหน้าขึ้นข้อมูลข่าวสารได้อย่างสมดุล โดยภาครัฐจะต้องสนับสนุนด้านกฎหมายหรือพระราชบัญญัติในเรื่องเงินทุนที่สนับสนุนผ่านองค์กรอิสระในการดำเนินการส่งเสริมหรือรณรงค์ในเรื่องการรู้เท่าทันสื่อ โดยร่วมมือกับทุกภาคส่วนซึ่งเป็นการวางแผนดำเนินการในระยะสั้น พร้อมกระตุ้นให้สื่อและองค์กรวิชาชีพสื่อต้องประกอบวิชาชีพตามจริยธรรมและจรรยาบรรณของตนเองตลอดจนช่วยเหลือสังคมในการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อไปพร้อมกับการสร้างสมดุลกับผลประโยชน์ในเชิงธุรกิจ โดยจัดให้มีกิจกรรม การฝึกอบรม เข้าค่ายตลอดจนการจัดทำคู่มือเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อแก่ผู้ผลิตสื่อผ่านทางสื่อต่าง ๆ โดยเฉพาะสื่อสังคมออนไลน์ที่คนรุ่นใหม่นิยมบริโภคและเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นหรือสนับสนุนการผลิตเนื้อหาที่ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อโดยการสนับสนุนทุนจากภาครัฐ และเอกชน การคัดกรองข่าวจริง-ข่าวปลอม โดยการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มเครือข่ายความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในการคัดกรองข้อมูลข่าวสาร และนำมาวิเคราะห์ แยกแยะร่วมกันภายในกลุ่ม โดยนำความรู้ที่ได้จากการอบรมมาปรับใช้ ทำให้กลุ่มสมาชิก เกิดความเข้าใจแนวทางในการคัดกรองเนื้อหาข้อมูลก่อนส่งเข้ามาในกลุ่มเพื่อปรึกษาพูดคุยและหาวิธีการตรวจสอบ ซึ่งการคัดกรองข่าวจริง-ข่าวปลอม ที่เกิดขึ้นในกลุ่มเป็นสิ่งที่สมาชิกทุกคนให้ตระหนักอย่างมาก เพื่อป้องกันการเผยแพร่ข่าวอันจะสร้างความเสียหายแก่ผู้อื่น โดยกลุ่มใช้ขั้นตอนการคัดกรองข่าวจริง-ข่าวลวงหลายองค์ประกอบดังนี้

1. ไม่อ่านเพียงข้อความพาดหัวข่าวโดยตรวจสอบแหล่งที่มาและความน่าเชื่อถือของข้อมูล ตรวจสอบที่อยู่ของเว็บไซต์
2. ค้นหาชื่อผู้เขียน สังเกตแหล่งข่าวที่อยู่ในบทความว่ามีตัวตนจริงเกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่น่าเสนอหรือไม่ ค้นหาบทความที่คล้ายกันในเว็บไซต์อื่นหรือไม่ ใช้หลักการ ค้นหาย้อนกลับจากภาพหรือข้อมูลที่เกี่ยวกับเนื้อหาที่น่าเสนอ
3. ตรวจสอบคุณภาพ ความเป็นกลางของเนื้อหา และเวลาในการนำเสนอ เนื้อหาต้องไม่ตลกเสียดสี หากไม่แน่ใจถึงข้อมูลได้รับจะสอบถามที่ปรึกษาของกลุ่มเพื่อช่วยในการคัดกรอง
4. การวิเคราะห์แยกแยะ โดยการส่งเสริมให้เครือข่ายเฝ้าระวังข่าวปลอม ชีวิตวิถีใหม่ (New Normal) ร่วมสังเกต แยกแยะ เฝ้าระวัง และจัดการปัญหาข่าวปลอม

อภิปรายผลการวิจัย

ประเด็นที่ 1 กระบวนการมีส่วนร่วมของเครือข่ายเฝ้าระวังข่าวปลอมชีวิตวิถีใหม่ (New Normal) โดยการส่งเสริมทักษะการรู้เท่าทันสื่อแก่ผู้ใช้สื่อกลุ่มต่าง ๆ ควรดำเนินการทั้งแนวทางป้องกัน คือ การขับเคลื่อนผ่านกลไกต่าง ๆ ได้แก่ หน่วยงาน รัฐ สถาบันการศึกษาและบุคลากรในสถานศึกษา สถาบันครอบครัว ผู้ผลิตสื่อและผู้ให้บริการ เนื้อหา ภาคสังคม เอกชนและประชาชน เพื่อร่วมกันผลักดันให้การรู้เท่าทันสื่อเป็นวาระหลัก ของการพัฒนาสังคม ทั้งนี้ จำเป็นต้องอาศัยการวิจัยและการจัดการความรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สังคมมีความรู้ที่ทันสมัย เหมาะสมกับบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงซึ่งปัจจุบันการเข้ามาของสื่อออนไลน์และโซเชียลมีเดียทำให้การสร้าง รับ แชร ข้อมูลข่าวสารเป็นไปอย่างง่าย สะดวก และรวดเร็ว โดยผู้ใช้งานทั่วไปสามารถรายงานข่าวทั้งในรูปแบบข้อความ รูปภาพ หรือคลิปวิดีโอ ทำให้ข่าวปลอมหรือข่าวลวงถูกเผยแพร่อย่างมากมาย ซึ่งหากมีผู้หลงเชื่อจำนวนมากและแชร์ต่อ ๆ กันก็อาจทำให้ส่งผลกระทบต่อวงกว้าง ในการสังเกตว่าข่าวที่ได้รับนั้นว่าเป็นข่าวปลอมหรือไม่ สมาชิกเครือข่าย ใช้วิธีการพิจารณาความน่าเชื่อถือของข่าวโดยสอดคล้องกับผลงานวิจัยของชนัญสราร อรรถนพ ณ อยุธยา และคณะ (2563) ศึกษาวิจัยเรื่อง “นิเวศสื่อ” เพื่อพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยแวดล้อมในระบบนิเวศสื่อ ได้ก่อให้เกิดความไม่สมดุลในระบบนิเวศสื่ออย่างน้อย 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการรู้เท่าทันสื่อ และการมีส่วนร่วม ด้านการสร้างสรรคสื่อ และด้านจริยธรรมและการ กำกับดูแลสื่อหากสามารถดำเนินการเพื่อให้เกิดสภาพพึงประสงค์หรือความสมดุลได้ในทั้ง 3 ด้าน ย่อมจะส่งผลดีต่อสังคมไทย พร้อมทั้งผลงานวิจัยของ พิระพงษ์ วรภัทร์ธีระกุล (2564) ศึกษาวิจัยเรื่องภาวะผู้นำ และวัฒนธรรมองค์การที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากรสำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.). ผลการวิจัยพบว่าการจัดระบบสิ่งแวดล้อมทางข่าวสารเพื่อ สร้างสังคมที่มุ่งหวัง ระบบสื่อสารสร้างผลกระทบต่อการรับรู้ ความเข้าใจ ความรู้สึก และการให้คุณค่า และยังหมายถึงการที่มนุษย์เข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับสื่อแล้วช่วยให้มีชีวิตอย่างปกติสุขในสังคมโดยสอดคล้องกับ Postman (1970) กล่าวว่า การศึกษาสื่อในฐานะเป็นสิ่งแวดล้อม โดยศึกษาโครงสร้างสื่อ เนื้อหาในสื่อ และผลกระทบของสื่อต่อการรับรู้ ความเข้าใจ ความรู้สึก และการให้คุณค่าของมนุษย์อย่างไร พร้อมทั้ง Lum (2014) กล่าวว่า จะส่งผลกระทบต่อความคิด ความรู้สึกและพฤติกรรมของมนุษย์อย่างไร ในรูปแบบของการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์ และเทคโนโลยีสื่อที่พวกเขาได้สร้างขึ้นเอง และนำมาใช้ประโยชน์

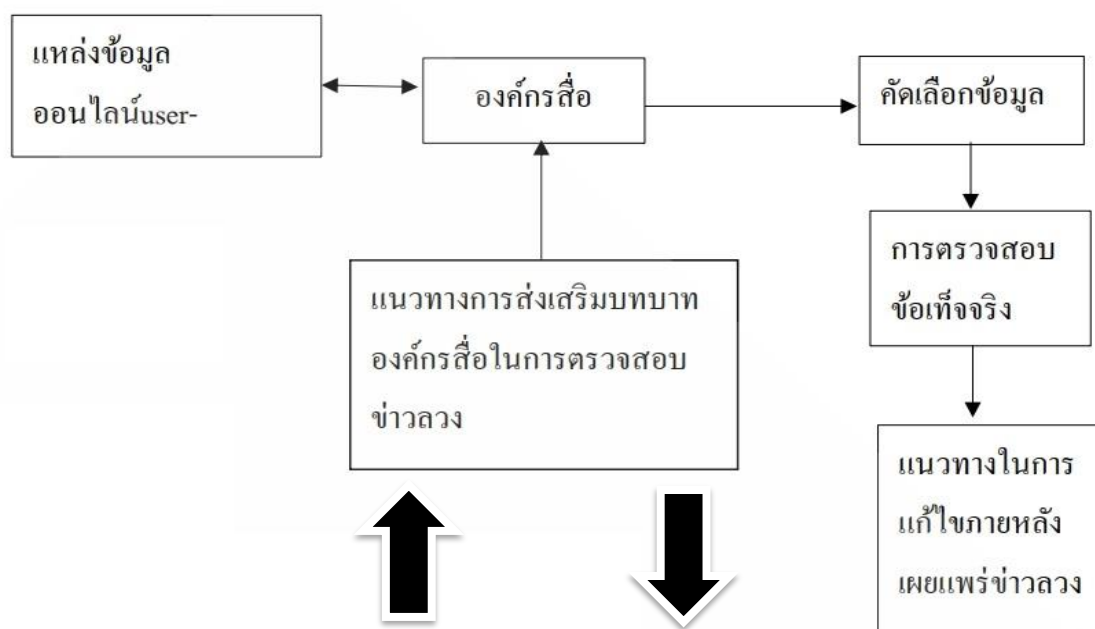
ประเด็นที่ 2 แนวทางการจัดการข่าวปลอม (Fake news) โดยการกำกับดูแลเนื้อหาในสื่อต้องบูรณาการความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ผู้ผลิตสื่อ ผู้บริโภคสื่อ และภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง โดยประเด็นที่ควรกำกับโดยอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย ที่ต้องพิจารณาให้มากก่อนที่จะตัดสินใจเชื่อ

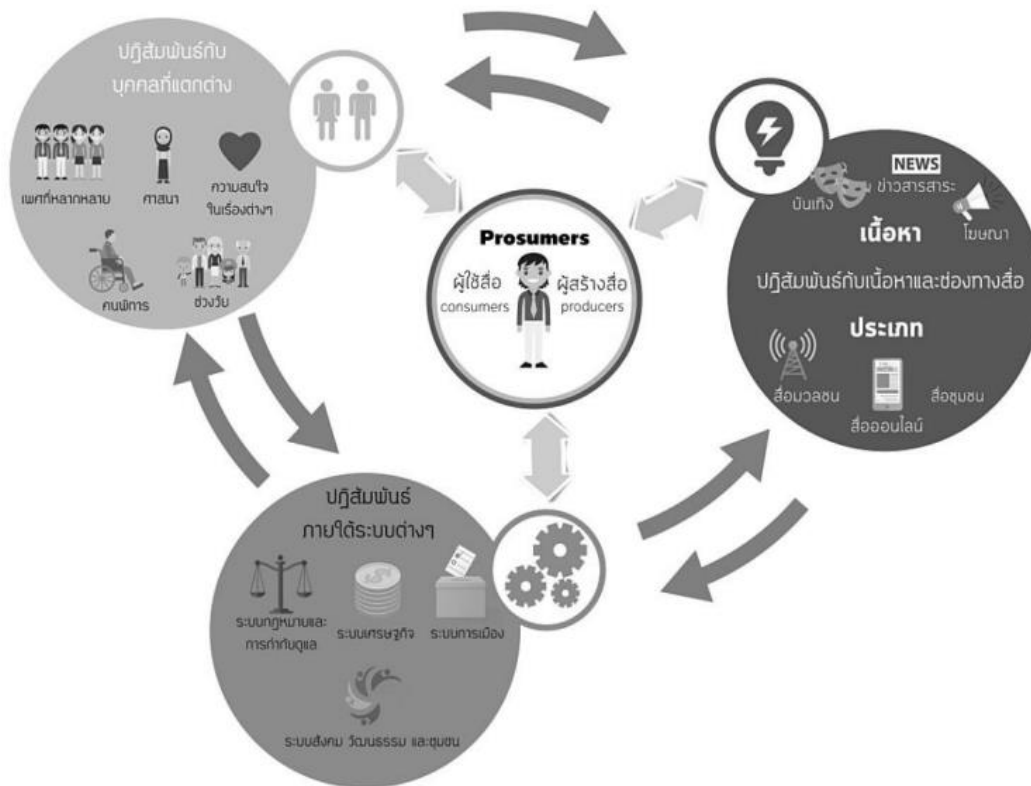
การสร้างการรับรู้การสร้างการรับรู้ และความตระหนักให้กับสมาชิกเครือข่าย ให้มีองค์ความรู้ สามารถทราบถึงกระบวนการจัดการข่าวปลอม มีความรู้ความเข้าใจแนวทางในการจัดการข่าวปลอม ผ่านกลุ่มไลน์ โดยการเรียนรู้เท่าทันสื่อ โดยเฉพาะเนื้อหาที่จะถูกเผยแพร่ไปยังบุคคลที่สาม ในทุกประเด็นซึ่งที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพซึ่งเป็นประเด็นสำคัญเพราะเป็นเรื่องสำคัญเร่งด่วนและมีผลกระทบสูงจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับสังคมปัจจุบันโดยเฉพาะสมาชิกเครือข่ายที่มีบทบาทสำคัญด้านการส่งเสริมสนับสนุนดูแลด้านสุขภาพให้กับประชาชน และมีการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในชีวิตประจำวัน เพื่อได้ไม่ตกเป็นเหยื่อของผู้ไม่หวังดี ซึ่งพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการรับรู้และเชื่อข่าวสารโดยขาดทักษะการรู้เท่าทันข่าวนั้นเป็นเรื่องสำคัญที่ไม่สมควรจะมองข้าม ข่าวสารที่ไม่มีความจริงหรือที่เรียกว่าข่าวปลอม (Fake news) ที่เผยแพร่ทางสื่อสังคมออนไลน์นั้น โดยสำหรับการบังคับใช้กฎหมายเพื่อรับมือและควบคุมการเผยแพร่ข่าวปลอมนั้น มีกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ที่ถูกนำมาใช้ 3 ฉบับ คือ ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2560 อย่างไรก็ตาม การรับมือข่าวปลอมของผู้บริโภคสื่อไม่ใช้การผลักภาระหรือโยนความรับผิดชอบให้กับประชาชนผู้บริโภคสื่อเพียงอย่างเดียว แต่ทุกภาคส่วนจะต้องร่วมมือกัน เช่น ภาครัฐต้องบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัดกับผู้ที่มีเจตนาเผยแพร่ข่าวปลอม ควบคู่ไปกับการสนับสนุนด้านงบประมาณ เพื่อให้องค์กรสื่อ องค์กรวิชาชีพสื่อ หรือองค์กรภาคประชาสังคม เข้ามาทำหน้าที่ผลิตเนื้อหาในเชิงข้อเท็จจริงเพื่อ “ต่อสู้” กับข่าวปลอม สอดคล้องกับผลงานวิจัยของพีระ จิรโสภณ และคณะ (2559) ศึกษาวิจัยเรื่องความรู้เท่าทันการสื่อสารยุคดิจิทัลกับบทบาทในการกำหนดแนวทางการปฏิรูปการสื่อสารในสังคมไทย ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาการรู้เท่าทันการสื่อสารของ กลุ่มตัวอย่างจำนวนมาก ประเด็นปัญหาที่พบ อาทิ การขาดความเข้าใจในการดำเนินงานของสื่อมีการใช้สื่อออนไลน์ที่สร้างผลกระทบให้แก่ตนเองและคนรอบข้าง และการขาดการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบสื่อ พร้อมทั้งชนัญสร่า อรณพ ณ อยุธยา และคณะ (2562) กล่าวว่า ระบบนิเวศการสื่อสารสุขภาพ (Healthy media ecosystem) คือกระบวนการสร้างการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องด้วยสื่อ กิจกรรม และพื้นที่สร้างสรรค์โดยนักสื่อสารสุขภาพผ่านชุมชนนักปฏิบัติที่เชื่อมโยงกับปัจจัยแวดล้อมในบริบทชุมชนทางกายภาพ ชุมชนออนไลน์ และปัจจัยแวดล้อมเชิงมหภาคที่สนับสนุนให้เกิด วิธีสุขภาพะในมิติกาย จิตใจ สังคม และปัญญา และสอดคล้องกับผลงานวิจัยของภูษิตต์ ฐิริปาณิก (2557) ศึกษาวิจัยเรื่องโครงสร้างโทรทัศน์สาธารณะ Thai PBS กับการมีส่วนร่วมของพลเมือง ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาในระบบนิเวศสื่อในมิติต่าง ๆ ที่หลากหลาย ขณะเดียวกันนักวิชาการด้านนิเทศศาสตร์ก็ได้พยายามนำเสนอแนวทางที่จะนำไปสู่การพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวและทำให้เกิดการเปลี่ยนผ่านสภาวะที่ไม่สมดุลไปสู่สภาวะที่สมดุลในระบบนิเวศสื่อของไทย โดยสามารถอภิปรายผลการวิจัยใน ลักษณะของสภาพที่พึงประสงค์ของระบบนิเวศสื่อไทย พร้อมทั้งสอดคล้องกับสุรพงษ์ โสณะเสถียร (2557) กล่าวว่า โดยรัฐสร้างพื้นที่นี้ด้วยเทคโนโลยีเพื่อพลเมือง (Civic technologies) ให้ประชาชนตื่นตัวในการร่วมมือตรวจสอบข่าว

ปลอม (Collaborative checking) ขณะเดียวกัน ภาคส่วนอื่น ๆ ก็มีบทบาท และหน้าที่ร่วมแก้ไขปัญหาด้วย เช่น ผู้ให้บริการแพลตฟอร์มสื่อ ผู้ผลิตสื่อ เป็นต้น

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย พบว่าการมีส่วนร่วมในการจัดการข่าวปลอมของเครือข่ายชุมชนให้เกิดประสิทธิภาพนั้น ทุกภาคส่วนจะต้องตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นและผนึกกำลังร่วมกัน โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างหน่วยงานภาครัฐและเครือข่ายภาคประชาสังคมร่วมกันดำเนินการตามแนวทางการจัดการข่าวปลอม ซึ่งหน่วยงานภาครัฐจะต้องดำเนินการเร่งรัดให้หน่วยราชการ รัฐวิสาหกิจและหน่วยงานของรัฐอื่น ๆ ตาม พ.ร.บ. ข้อมูลข่าวสาร นำข้อมูลข่าวสารทั้งหมดใส่ไว้ในระบบฐานข้อมูลของหน่วยงานและเปิดให้ประชาชนและสื่อมวลชนสามารถเข้าถึงข้อมูล ผ่านระบบออนไลน์ รวมทั้งกำชับหัวหน้าหน่วยงานต่าง ๆ โดยสื่อมวลชนจะต้องทำหน้าที่นำข้อมูลข่าวสารนั้นไปเผยแพร่ต่อสาธารณชนอย่างตรงไปตรงมา ถูกต้องชัดเจน เพื่อสร้างการรับรู้ในสังคมที่ถูกต้อง ลดปัญหาข่าวปลอมที่มีอยู่ในปัจจุบันจากเครือข่ายเผ่าระวังข่าวปลอมชีวิตวิถีใหม่ (New Normal) โดยนำเสนอได้ดังภาพที่ 2. ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 3 โมเดลการมีส่วนร่วมในการจัดการข่าวปลอมของเครือข่ายชุมชนเครือข่ายเผ่าะวังข่าวปลอมชีวิตวิถีใหม่ (New Normal)

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งนี้

- 1) การดำเนินกิจกรรมตามแนวทางในการจัดการข่าวปลอม ควรมีหน่วยงานภาครัฐในการส่งเสริมสนับสนุนการมีส่วนร่วมของเครือข่าย โดยให้เครือข่ายเป็นหลักในการบริหารจัดการตามกระบวนการจัดการข่าวปลอม รัฐมีหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุน ให้คำปรึกษาตามบทบาทของรัฐ
- 2) หน่วยงานภาครัฐควรร่วมมือกับภาคประชาสังคม ส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการแก้ไขปัญหาข่าวปลอม เพื่อให้เกิดเครือข่ายที่กว้างขวาง สร้างพลังในการจัดการข่าวปลอมให้มีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในกลุ่มอื่น ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารจัดการกลุ่มตามขั้นตอนกระบวนการจัดการข่าวปลอม ที่อาจเป็นแนวทางในการบริหารจัดการกลุ่มอื่นๆ ในการนำไปเป็นต้นแบบให้ เพื่อให้การบริหารจัดการข้อมูลข่าวสารมีประสิทธิภาพ สร้างกลุ่มเครือข่ายที่มีความเข้มแข็งยั่งยืนได้ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- จันทิมา เขียวแก้ว และคณะ. (2560). การใช้สื่อสังคมออนไลน์และการรู้สารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ด้านสุขภาพของแรงงานกัมพูชาในประเทศไทย. *วารสารวิจัยสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ*, 10(1), 33-46.
- ชนัญสร อรณพ ฅณ อยุทธยา และคณะ. (2562). *สื่อแวลดลัอมนิเวคสื่อที่ดีเพื่อส่งเสริมสื่อปลอดภัยและสร้าสรรรค์*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.
- ชนัญสร อรณพ ฅณ อยุทธยา และคณะ. (2563). “นิเวคสื่อ” เพื่อพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้าสรรรค์. *วารสารสหวิทยาการสังคมศาสตร์และการสื่อสาร*, 3(2), 146-169.
- บุษกร เขียวจินดาگانต์. (2561). เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษา. *วารสารศิลปศาสตร์ปริทัศน์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ*, 13(25), 103-118.
- พีระ จิโรสถณ และคณะ. (2559). *ความรู้เท่าทันการสื่อสารยุคดิจิทัลกับบทบาทในการกำหนดแนวทางการปฏิรูปการสื่อสาร ในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- พีระพงษ์ วรภัทร์ธีระกุล. (2564). ภาวะผู้นำ และวัฒนธรรมองค์การที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากรสำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.). *วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยเวสเทิร์น มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. 7(2), 60-71.
- ภูชิตต์ ภูริปาณิก. (2557). โครงสร้างโทรทัศน์สาธารณะ Thai PBS กับการมีส่วนร่วมของพลเมือง. *วารสารวิจัย มสค*, 10(1), 97-111.
- มาโนช ชุมเมืองปัก. (2560). การผลิตสื่อทางเลือกโดยชาวไทยเชื้อสายปกากะญอ. *Veridian e-Journal, Silpakorn University*, 10(2), 748-761.
- สุรพงษ์ โสชนะเสถียร. (2557). *สารกับการสื่อสารความหมาย*. กรุงเทพฯ: แดเน็กซ์อินเตอร์ คอร์ปอเรชั่น.
- Lum, C. M. K. (2014). Media Ecology: Contexts, concepts, and currents. In Fortner, R. S., & Fackler, P.M. (Ed.), *The Handbook of Media and Mass Communication Theory* (pp.137-150). New Jersey: John Wiley & Sons.
- Postman, N. (1970). The Reform English curriculum. In Eurich, A.C. (Ed.), *High school 1980: The shape of the future in American secondary education* (pp.160-168). New York: Pitman.